

R.W. Seton-Watson și revizionismul pragmatic ungar (1933-1940)

Radu RACOVITAN, Daniel Victor CREȚU

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
"Lucian Blaga" University, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: racovitanr@yahoo.com, d_cretu@yahoo.com

R.W. Seton-Watson and the Hungarian Pragmatic Revisionism (1933-1940)

The perspective of the completion of the Hungarian revisionist plans entered a new more favorable phase in the beginning of the year 1933, when in Germany the Nazi party took over the power. As the Nazis had consolidated their power in Germany and switched over to violating international treaties, Hungary increasingly geared towards Hitler, whom it perceived as its main support for its revisionist goals. The close collaboration with Nazi Germany constituted a permanent mark in the Hungarian foreign policy starting with the year 1933 and until the end of World War II.

However, the orientation towards Nazi Germany did not mean that Hungary abandoned its revisionist action, which was taken over after 1920 in Western states and especially in England, but on the contrary, it experienced a revival in 1933.

The publicist and historian R. W. Seton-Watson had an important role in the advancement of countermeasures by the Romanian State against the actions led by the Hungarian State in England towards the revision of the Treaty of Trianon.

Remaining the same constant and valuable friend of the Romanians, Seton-Watson acted as a determined and active adversary through a wide range of events, scientific papers, essays, lectures, radio shows and reports addressed to the English political circles against the revisionism promoted by Horthy's Hungary. Seton condemned the dismantling of Transylvania by the second Vienna Dictate of August 30th 1940, also after Romania had entered World War II on the side of Nazi Germany.

Keywords: Vienna Dictate, Transylvania, Treaty Revision, Hungarian frontiers, Trianon

Perspectiva realizării planurilor revizioniste ungare au intrat într-o nouă fază, mai favorabilă, la începutul anului 1933, când în Germania avea loc preluarea puterii de către partidul nazist. Pe măsură ce naziștii și-au consolidat puterea în Germania și au trecut la încălcarea tratatelor internaționale, pe măsură ce influența lor a crescut în raport cu fasciștii italieni, Ungaria s-a orientat tot mai mult spre Hitler, în care a văzut principalul său sprijin în îndeplinirea scopurilor sale revizioniste, fără a neglija legăturile cu Italia fascistă. Colaborarea strânsă

cu Germania nazistă a constituit o linie permanentă în politica externă a Ungariei, începând din anul 1933 și până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

Orientarea spre Germania nazistă n-a însemnat, însă, că Ungaria a abandonat acțiunea revizionistă, dusă după 1920 în statele occidentale și, mai ales, în Anglia, ci, dimpotrivă, aceasta a cunoscut o revigorare în anul 1933.

Problema revizuirii Tratatului de la Trianon a devenit, începând din anul 1929, o problemă destul de

importantă în relațiile politice româno-engleze. Acest fapt s-a datorat primirii de către campania revizionistă a lordului Rothermere, declanșată în anul 1927, a unui sprijin tot mai fățiș și mai consistent din partea altor ziare britanice decât cele ale lordului englez. Astfel, ziare ca “Manchester Guardian”, “Morning Post”, “Observer”, “Times” au publicat, începând din anul 1929, o serie de articole în care arătau „înțelegere” față de politica externă a guvernului ungar, care ținea la revizuirea Tratatului de la Trianon. La această campanie revizionistă a contribuit chiar și postul de radio BBC, din Londra. Teza necesității revizuirii Tratatului de la Trianon a fost susținută și în Parlamentul englez de un număr tot mai mare de parlamentari revizionisti. În noiembrie 1933, 168 de deputați, în frunte cu Robert Gower și col. Moore, semnau și depuneau în Camera Comunelor o moțiune ce propunea ca Parlamentul englez să ceară Societății Națiunilor revizuirea Tratatului de la Trianon. Însuși guvernul britanic a acordat un sprijin ascuns propagandei revizioniste, mai ales din 1929, când la putere a venit (în mai) guvernul laburist MacDonald, laburiștii desfășurându-și campania electorală sub semnul revizuirii tratatelor de pace. Mai ales după ascensiunea naziștilor la putere în Germania (1933), cercurile guvernante engleze au acceptat ideea constituirii unui directorat al celor patru mari puteri (Marea Britanie, Franța, Italia, Germania), ceea ce însemna susținerea revizuirii tratatelor de pace, pentru că un bloc cu Germania și Italia nu putea fi constituit decât pe o bază revizionistă. Oficialitățile engleze au susținut ideea revizuirii Tratatului de la Trianon, întrucât acesta li se părea mai ușor de îndeplinit. Dacă ar fi avut succes cu revizuirea acestuia, cercurile conducătoare engleze considerau că vor putea obține mai ușor revizuirea Tratatului de la Versailles, pentru a da satisfacție pretențiilor Germaniei hitleriste și a o atrage în Pactul celor patru puteri¹. Sprijinul acordat numai pe ascuns campaniei revizionistilor unguri și englezi se datora poziției ferme a Miciei Înțelegeri, criticilor aduse de opinia publică din Anglia regimului reacționar horthyst și opoziției unor deputați englezi ca W.H. Ayles și Rennie Smith, care se declarau fățiș împotriva revizuirii Tratatului de la Trianon. Din acest motiv guvernul britanic nu a dat un răspuns afirmativ cererilor adresate de deputații filomaghiari englezi și nu și-a declarat răspicat atitudinea față de problema revizuirii Tratatului de la Trianon².

Chiar în ajunul depunerii moțiunii celor 168 de deputați a venit în Anglia, pentru a ține o serie de conferințe având ca subiect revizuirea Tratatului de la Trianon, contele Bethlen, fostul prim-ministru al Ungariei, fiind invitat cu acest scop de Royal Institute of International Affairs (Institutul pentru afacerile internaționale) din Londra³. Bethlen a ținut în Anglia patru conferințe: la 22 noiembrie, la Cambridge; la 27 noiembrie, la Asociația Orientului Apropiat și Mijlociu;

la 28 noiembrie, la Royal Institute of International Affairs; la 30 noiembrie, la Camera Comunelor⁴.

În cadrul conferinței de la Royal Institute of International Affairs, intitulată *Problema transilvăneană*, Bethlen s-a mărginit să trateze numai chestiunea transilvăneană. Dacă pentru slovaci, croați și ruteni, Bethlen a propus, ca soluție pentru rezolvarea plângerilor Ungariei, plebiscite prin care aceștia să-și hotărască singuri viitorul, „ca unii ce au fost smulși Ungariei fără să fi fost consultați”, el a afirmat că pentru Transilvania trebuia găsită o soluție specială, recunoscând că românii transilvăneni, deși îi critică pe românii din Vechiul Regat, nu doresc să revină în cadrul statului ungar. Bethlen a propus pentru Transilvania următoarele soluții:

- împărțirea provinciei între Ungaria și România;
- un schimb de populație;
- planul Miciei Înțelegeri de a reduce importanța frontierelor și acordarea de garanții minorităților;
- independența, iar cele trei rase ce trăiau pe teritoriul transilvănean, românii, sașii și ungurii, să-și împartă frățeste exercițiul puterii publice.

Primele trei soluții erau îndepărtate de Bethlen ca ineficace, acceptând doar cea a unei Transilvanii independente ca fiind singura ce a dat rezultate practice și în trecut⁵. Activitatea revizionistă desfășurată de Bethlen a primit o ripostă zdrobitoare din partea publiciștilor Wickham Steed⁶ și R. W. Seton-Watson⁷.

Referindu-se la cele patru metode alternative de rezolvare a plângerilor ungare, Seton s-a declarat de acord că un schimb de populații era impracticabil și că prin rectificări a frontierei dintre România și Ungaria nu s-ar fi obținut o linie de demarcație perfectă din punct de vedere etnic. Istoricul releva faptul că avea numeroși prieteni printre românii din Transilvania, din perioade mai vechi sau mai recente, și-l provoca pe contele Bethlen să găsească un singur român de vază în Transilvania care să susțină programul independenței transilvănene. El și-a exprimat părerea de rău că Bethlen a respins, considerând-o simplă uneltire a Miciei Înțelegeri, singura soluție pe care o socotea practicabilă, și anume încercarea de a micșora importanța frontierelor atât pe teren cultural, politic și, mai ales, economic, în paralel cu acordarea de garanții solide minorităților. Istoricul englez considera că aceasta era singura soluție ce ar fi detensionat relațiile dintre Ungaria și vecinii săi⁸.

În ciuda declarațiilor contelui Bethlen, ce a afirmat că a găsit în Anglia o deplină înțelegere pentru situația Ungariei, conferințele sale nu s-au bucurat de succesul scontat. Guvernul britanic a dat dispoziție presei să nu facă nici un comentariu pe seama prezenței lui Bethlen în Anglia, temându-se de o reacție a opiniei publice împotriva acestei campanii, ce l-ar fi obligat să ia o atitudine clară față de problema revizuirii Tratatului de la Trianon. Prin urmare, atenția acordată de presa britanică conferințelor susținute de Bethlen a fost

mică, nici măcar ziarul "Daily Mail", patronat de lordul Rothermere, nepublicând vreun articol pe această temă. Singurul ziar care a luat atitudine împotriva campaniei revizioniste întreprinse de contele ungar a fost ziarul "Daily Express".

În schimb, presa română a manifestat, în mod firesc, un puternic interes față de agitația revizionistă a contelui Bethlen la Londra, acordând un larg spațiu în paginile ziarelor conferințelor ținute de acesta. Inițial, presa română și-a manifestat dezamăgirea provocată de atitudinea pasivă a publicului englez, a cercurilor intelectuale față de afirmațiile false și absurde ale contelui. După riposta dată de Steed și Seton-Watson propagandei revizioniste a contelui, ziarele române și-au exprimat satisfacția că publicul în fața căruia contele și-a susținut tezele nu era format numai din invitații săi, că majoritatea opiniei publice din Marea Britanie era împotriva încercărilor de revizuire, pe care le considerau o amenințare pentru pacea europeană. De asemenea, ele subliniau că această propagandă ungară, considerată deosebit de puternică și periculoasă, trebuia contracarată printr-o contrapropagandă mai temeinică¹⁰.

Ca urmare a revigorării acțiunilor revizioniste ungare în Anglia în 1933, începând cu anul 1934, statul român, care nu contracarase până atunci această propagandă, cu mici excepții, decât printr-o acțiune diplomatică, a căutat să o combată și printr-o acțiune publicistică¹¹. În noiembrie 1933, W. Steed a ținut o conferință la Grotius Society, intitulată *The Revision of the peace treaties*, în care a combătut afirmațiile lui Bethlen¹². În 1934, a apărut cea mai importantă publicație antirevizionistă pentru străinătate, "Revue de Transylvanie", o adevărată tribună a antirevizionismului științific românesc. Tot în anul 1934, în primăvară, profesorul Ioan Lupăș a susținut o serie de conferințe cu caracter antirevizionist la Universitatea Frederic Wilhelm din Berlin, la Karlsbad și la Praga¹³.

Un rol însemnat în desfășurarea acestei acțiuni de contracarare a activității desfășurate de Ungaria pentru revizuirea Tratatului de la Trianon l-a avut și R. W. Seton-Watson prin publicarea sub egida Școlii de Studii Slavonice și Est-Europene, la începutul anului 1934, ca urmare a propunerii lui N. Ciotori¹⁴, consilier de presă pe lângă Legația României la Londra, a broșurii *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers*.

Publicarea broșurii în 10.000 de exemplare (Ministerul de Externe cehoslovac cumpărând 3.000 de exemplare) s-a realizat prin eforturile financiare comune ale statului român și cehoslovac (istoricul renunțând la orice remunerație pentru munca sa)¹⁵, și a fost distribuită de legațiile României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la diferite persoane influente și importante din Anglia, după o listă stabilită de comun acord de legațiile țărilor Micii Înțelegeri. De asemenea, Ciotori i-a comunicat lui Eugen Filotti, directorul general al Direcției Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului

Afacerilor Străine, că va distribui, fără nici o întârziere, câte 10 exemplare fiecărui consulat din Imperiul britanic. În timp ce în Marea Britanie acțiunea de distribuție era coordonată de Legația cehoslovacă, în SUA acțiunea a fost condusă de Legația română de la Washington, care a primit 500 de exemplare. Același număr de exemplare erau expediate de Ciotori lui Filotti care a dispus să fie distribuită unor personalități și instituții importante române: Gh. Pop, R. Seișeanu, S. Dragomir, G. Moroianu, M. Vulcănescu (președintele Academiei Române), S. Manuilă, Institutul de Demografie și Recensământ etc. În urma sugestiei lui Ciotori, Eugen Filotti a trimis un extras din broșură și ziarului "Universul", cu recomandarea de a fi publicat fiindcă era „o strălucită ripostă la propaganda maghiară în general și la conferințele contelui în special”¹⁶.

De asemenea, Ciotori, împreună cu Legația cehoslovacă din Paris, a făcut aranjamentele necesare pentru tipărirea lucrării și în limba franceză, aceasta fiind publicată în revista "Les Affaires Etrangères"; profiturile scoase urmau să fie folosite pentru editarea unei reviste în capitala franceză. Din ediția franceză, Direcția presei din Ministerul Afacerilor Străine a comandat 1.000 de exemplare, pe care le-a distribuit unor personalități și instituții din Franța¹⁷.

În lucrarea amintită, Seton respingea tezele revizioniste ungare arătând că: în cadrul securității și neliniștii existente atunci, revizuirea ar fi produs o confuzie și mai mare, în loc să confere un leac pentru animozitățile interrasiale¹⁸; revizuirea ar afecta direct majoritatea statelor europene și raporturile dintre puteri, fie ele mari sau mici¹⁹; revizuirea tratatului de la Trianon ar crea un precedent pentru revizuirea tratatului de la Versailles, ceea ce Anglia nu putea permite; revizuirea ar însemna revenirea naționalităților sub stăpânirea ungară, ori tocmai tratamentul inuman al minorităților a constituit una din cauzele războiului și dezmembrării monarhiei dualiste²⁰; o minimă rectificare – posibilă în baza criteriilor etnice, dar desconsiderând criteriile economice, geografice ș.a., ar fi adus Ungariei doar 500-750.000 de unguri, în timp ce grosul ar fi rămas în cadrul statelor succesoare iar realizarea unei rectificări mai largi era imposibilă, întrucât ar fi dus la rezistența celor vizați, în condițiile în care cei mai intransigenți față de ideea revizuirii Tratatului de la Trianon erau nu atât cehii și românii din Vechiul Regat, cât slovacii și românii transilvăneni²¹.

Bineînțeles, guvernul ungar a acționat imediat pentru a contracara efectele pe care le putea avea lucrarea lui Seton-Watson despre revizuirea frontierelor asupra opiniei publice britanice. Guvernul de la Budapesta - prin legația sa din Londra - a luat măsuri pentru cumpărarea de pe piață a tuturor broșurilor și a mobilizat toate gazetele engleze care slujeau cauza revizionismului ungar pentru a combate cele scrise de renumitul istoric²².

Tot o replică dată celor care susțineau revizuirea Tratatului de pace de la Trianon a constituit-o și lucrarea istoricului englez despre istoria românilor, *A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity (Istoria românilor din timpurile romane până la desăvârșirea unității)*, London, 1934. Autorul acorda, în cartea sa, o specială atenție istoriei Transilvaniei, considerând-o cheia mult mai vastei probleme a unității românilor.

Lucrarea a fost bine primită în lumea anglo-saxonă și a constituit o armă solidă de apărare împotriva revizionismului. Direcția presei din Ministerul Afacerilor Străine Român a trimis exemplare din lucrare legațiilor române din străinătate pentru a fi folosite în combaterea campaniei revizioniste ungare²³.

În decembrie 1936, prin îngrijirea lui Ciotori, lucrarea lui Seton a fost tipărită în limba franceză, la Paris, în 7.000 de exemplare, sub titlul *Histoire des Roumains*. Ediția franceză era proprietatea Ministerului Afacerilor Străine și autorul a fost remunerat cu 37.500 de franci francezi. Inițial s-a dorit apariția ediției franceze în preajma lunii septembrie 1935, când avea loc deschiderea sesiunii Societății Națiunilor, dar, din păcate, nu a putut fi publicată decât în anul următor când se organiza o expoziție internațională la Paris, aceasta fiind considerată un bun prilej pentru răspândirea lucrării. De asemenea, a fost distribuită legațiilor și consulatelor române pentru a fi folosită tot în scopul combaterii campaniei revizioniste ungare²⁴.

O a treia lucrare antirevizionistă a lui Seton-Watson a fost broșura *Danubian clues to European peace*, publicată în 1935 de Compania de Radiodifuziune din Londra (BBC) ca prefațare la o serie de 11 conferințe difuzate la acest post de radio, între 25 aprilie și 27 iunie 1935, de experți în probleme dunărene aleși de comitetul de direcție al companiei. Toți erau, cu o singură excepție, susținători ai punctului de vedere românesc în chestiunea noilor aranjamente teritoriale din Europa Centrală. Așa cum menționa Ciotori în raportul său către Direcția presei din MAS, faptul că Seton a fost ales să scrie introducerea la aceste cuvântări, a stârnit o ușoară nedumerire în cercurile care susțineau politica revizionistă ungară.

Scopul conferințelor menționate era de a continua examinarea situației europene postbelice - începută în vara anului anterior prin conferințele susținute la același post de radio, cu titlul *Tratatul de la Versailles și după*. Tema a fost aleasă datorită faptului că, deși exista opinia generală că problemele țărilor dunărene aveau o influență directă asupra păcii din Europa, istoria, geografia și personalitățile acestor țări nu erau cunoscute.

Printre experții care au susținut conferințe se numărau: prof. Arnold Toynbee, de la Institutul Regal al Afacerilor Internaționale; R.W. Seton-Watson; C.A. Macartney; David Mitrany; Wickham Steed.

În prefața sa, Seton ilustra caracterul nedemocratic al regimului din Ungaria și faptul că obiectivul principal al guvernelor ungare postbelice l-a constituit obținerea revizuirii Tratatului de la Trianon, fiind încurajate în această direcție mai ales de Italia fascistă²⁵.

Tot în anul 1935, în ianuarie, Seton ținea o conferință la Bruxelles, cu titlul *Austria și vecinii săi*, ocazie cu care istoricului englez sublinia din nou pericolele reprezentate de acțiunea revizionistă, în special cea promovată de Ungaria, care refuza orice sfat de moderație, continuând să sere la recuperarea Slovaciei, Ruteniei, Transilvaniei, Voivodinei sârbe și la reînvierea vechilor sale relații cu Croația. Scopul acestei acțiuni era de a sparge unitatea blocului politic și militar constituit de statele Micii Antante; obiectivul odată realizat, Ungaria revizionistă putea să-și îndeplinească aspirațiile de expansiune și de recuperare a teritoriilor pierdute prin Tratatul de la Trianon. Deși acest lucru nu se putea înfăptui fără o nouă vărsare de sânge, poate chiar mai teribilă decât în timpul primei conflagrații mondiale, revizionistii unguri nu încetau să vorbească despre metode pașnice ale revizuirii tratatelor de pace²⁶.

Rolul jucat de Seton-Watson în combaterea acțiunii revizioniste ungare în Anglia i-a determinat pe simpatizanții englezi ai revendicărilor ungare să încerce să tempereze intervențiile profesorului englez, precum și reacțiile Micii Înțelegeri. Astfel, în martie 1934, Robert Gower a propus realizarea unei întâlniri între reprezentanți ai deputaților englezi promaghiari și istoricului englez - o întâlnire privată, însă fără rezultat²⁷.

Meritele lui Seton-Watson în combaterea revizionismului ungar erau recunoscute de Liga Antirevizionistă Română, care, cu prilejul primei Adunări Generale pentru Transilvania și Banat, ce a avut loc la Cluj, în 19 mai 1935, îi trimitea o telegramă de felicitare, semnată de președintele L.A.R., istoricului Ioan Lupaș, în semn de mulțumire pentru importanța contribuție avută în redarea adevărului istoric prin publicarea reușitei sinteze a trecutului istoric românesc²⁸.

Acțiunea revizionistă ungară a continuat în Anglia și în anii următori. În 1936, se înființa la Universitatea din Londra o catedră de literatură maghiară. Dedicând un articol acestui eveniment, ziarul "Curentul" evidenția faptul că, prin înființarea catedrei amintite, ungarilor încercau o contrabalansare a activității Școlii de studii slavone și a revistei editate de aceasta, "Slavonic Review" (ambele aflate sub coordonarea lui R. W. Seton-Watson). Ziarele ungare apreciau că această activitate a făcut mult rău cauzei revizioniste și au adresat numeroase critici guvernului ungar că nu se făcea nimic pentru a o contracara²⁹.

Tot în anul 1936, în vară, Gower și alți deputați englezi filomaghiari au început din nou să agite chestiunea revizuirii Tratatului de la Trianon, prin scrisori deschise publicate în presă și prin interpelări

în Camera Comunelor. Deși susțineau ideea revizuirii tratatelor de pace, inclusiv a celui de la Trianon, cercurile guvernante britanice nu au considerat că a sosit momentul să ridice, nici în acest an, chestiunea în cadrul Ligii Națiunilor. În aceste condiții, deputații revizionști s-au adresat ei înșiși Ligii Națiunilor, prin intermediul unei scrisori publicată, la 5 august 1936, în ziarul "Times", semnată de 35 de deputați, prin care cereau ca acest organism internațional să determine, în baza articolului 19 al Statutului, o întâlnire a Ungariei cu statele Micii Înțelegeri pentru revizuirea pașnică a Tratatului de la Trianon. Împotriva cererilor deputaților se ridica Seton-Watson, care publica o scrisoare la 7 august 1936, în "Times", sub titlul *Frontierele Ungariei*, semnată Viator³⁰.

În anii 1937-1938, pe măsură ce situația internațională se deteriora, Seton a devenit mai preocupat de amenințarea ce plana din partea Germaniei asupra Austriei și Cehoslovaciei. Seton a condamnat dezmembrarea Transilvaniei prin dictatul de la Viena, din 30 august 1940, inclusiv după ce România a intrat în cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei naziste. Chiar a doua zi după dictat, în cadrul unei emisiuni difuzată de postul de radio din Londra, Seton declara că ziua de 30 august putea fi considerată drept o „zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara”. „România suferă azi o gravă și nedreaptă ciuntire.” Apreciind că Transilvania constituia „vatra românismului”, autorul considera că „Germania și Italia vor să plătească, cu bani și teritoriu românesc, o poliță de recunoștință pentru atitudinea politică trecută, prezentă și viitoare a Ungariei”³¹.

La 3 septembrie 1940, la orele 21.30, Seton transmitea un mesaj românilor pe calea undelor, exprimându-și, în calitate de membru onorific al Academiei Române, de cetățean de onoare a orașului Cluj și de apropiat prieten al românilor, adâncă mâhnire față de Dictatul de la Viena.

La 31 decembrie 1942 - trecuseră mai bine de doi ani de la sfârșecarea României care, ulterior, a fost nevoită să intre în război alături de Germania - Seton-Watson a ținut la Oxford o conferință, pe care a tipărit-o în anul următor, dezvoltând-o sub titlul *Transylvania - a Key-Problem (Transilvania - o problemă fundamentală)*. Respingând cu vehemență hotărârile de la Viena din 1940³², el susținea din nou drepturile României asupra Transilvaniei.

În septembrie 1942, după ce a îndeplinit o serie de funcții în cadrul Foreign Office-ului, Seton s-a întors la activitatea universitară, fiind folosit, însă, în continuare, de către oficialitățile britanice pentru propaganda în țările din Europa Centrală și de Sud-Est; a susținut, pe mai departe, emisiuni pentru România la BBC, împreună cu Wickham Steed, ce aveau scopul de a demonstra că România nu a fost pentru Germania

R.W. Seton-Watson

Sursă foto: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8b/Robert_William_Seton-Watson.jpg/220px-Robert_William_Seton-Watson.jpg

decât un simplu pion, și întreaga situație dezastruoasă a României se datora Reichului german³³.

Activitatea didactică la Oxford i-a adus lui Seton mari satisfacții. Cursurile și seminariile sale au fost apreciate de un grup restrâns, dar pasionat de studenți și tineri membri ai corpului profesoral. În 1946 a fost ales președinte al Societății Istorice Regale (Royal Historical Society), o onoare ce i-a provocat o mare bucurie. În schimb, starea sănătății i se agrava, suferind de boala Parkinson. A avut satisfacția să vadă că, după cel de-al doilea război mondial, Transilvania de nord-est revenea în cadrul României, însă știrile despre evenimentele din Europa Răsăriteană, asupra căreia Uniunea Sovietică își întindea dominația, l-au îndurerat. Seton a renunțat la activitatea profesorală în 1949; în 1950, s-a retras cu soția lui, May, la casa lor din Kyle. Aici a și murit, la 25 iulie 1951, la aniversarea a patruzeci de ani de căsătorie³⁴.

Prin urmare, în perioada interbelică, rămânând același constant și valoros prieten al românilor, Seton-Watson a acționat ca un adversar hotărât și activ,

printr-o paletă largă de manifestări - lucrări științifice, publicistică, conferințe, emisiuni radio, rapoarte adresate cercurilor politice engleze - împotriva revizionismului promovată de Ungaria horthystă.

Note:

1. În 1933 a apărut ideea creării unui Directorat al celor patru mari puteri: Anglia, Franța, Germania și Italia, ce prevedea coordonarea politicii acestora în vederea rezolvării problemelor europene, extraeuropene și coloniale, luarea în considerare a posibilității revizuirii tratatelor de pace și recunoașterea dreptului Germaniei, al Austriei, Ungariei și Bulgariei de a se reînarma. Lansată de guvernul italian, ideea a găsit o largă aprobare la Berlin și Londra. Realizarea proiectului inițial al pactului ar fi dus la constituirea unui bloc al celor patru mari puteri cu scopul de a-și impune dominația în Europa și de a revizui tratatele de pace. Prin urmare, Mica Înțelegere a protestat vehement față de acest proiect, determinând influențarea poziției guvernului francez, ce manifestase o atitudine rezervată; acesta a cerut excluderea prevederilor referitoare la terțe state, la revizuirea tratatelor și la acordarea egalității în drepturi de înarmare a Austriei, Bulgariei și Ungariei. "Pactul celor patru" a fost semnat în iunie 1933, dar și-a pierdut sensul revizionist inițial, ceea ce a dus la dezinteresul Germaniei și Italiei față de el și la neratificarea lui de către semnatari. Gheorghe Pașcalău, *România și Marea Britanie. Relații politico-diplomatice 1933-1939*, București, Editura Albatros, 2001, p. 11-16; Dinu C. Giurescu, *Le Pacte à quatre*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII (1969), p. 77-102.
2. Pentru amănunte privind atitudinea Angliei în perioada interbelică față de problema revizuirii Tratatului de la Trianon, vezi Gheorghe Pașcalău, *Relații politice româno-engleze (1929-1933)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 207-240 și idem, *op. cit.*, p. 16-48.
3. "Ordinea", 26 octombrie 1933, p. 4.
4. Gh. Pașcalău, *Relații politice româno-engleze (1929-1933)*, p. 234-235.
5. Arhivele Naționale ale României (în continuare A.N.R.), fond Ministerul Propagandei Naționale (în continuare M.P.N.). Presa externă, dosar 440 (1933), f. 11-12; vezi și "Dimineața", 3 decembrie 1933; "Cuvântul", 1 și 2 decembrie 1933; "Adevărul", 1 decembrie 1933; "Universul", 2 decembrie 1933.
6. Henry Wickham Steed (1871-1956) – Corespondent al ziarului „The Times” în Europa între anii 1896-1913 (între 1902-1913 la Viena). Între 1914-1919 a fost șeful secției externe a ziarului, iar în 1919-1922 director al ziarului. Între 1923-1930 a fost editor la cunoscuta revistă engleză "Review of Reviews".
7. Robert William Seton-Watson (1879-1951) – publicist, istoric și, de ce nu, om politic englez, a fost unul dintre cei mai prețioși și eficienți prieteni europeni ai poporului român, pe o perioadă ce se întinde mai multe decenii în prima

jumătate a secolului al XX-lea. Pentru generația Marii Uniri, numele Seton-Watson și pseudonimul său, Scotus Viator (Călătorul Scoțian), au fost identificate cu cel mai popular și prețuit crainic și slujitor străin al cauzei independenței și al desăvârșirii unității noastre politice. A fost și va fi considerat printre făuritorii unității naționale a românilor.

8. A.N.R., fond M.P.N. Presa externă, dosar 440 (1933), f. 2-30; vezi și "Dimineața", 3 decembrie 1933; "Cuvântul", 1 și 2 decembrie 1933; "Adevărul", 1 decembrie 1933; "Universul", 2 decembrie 1933.
9. Gh. Pașcalău, *op. cit.*, p. 236-237.
10. "Facla", 5 decembrie 1933; "Viitorul", 1 decembrie 1933.
11. Sesizând pericolul iminent ce amenința granițele naționale, pericol apărut ca rezultat al schimbării raportului de forțe pe plan internațional la începutul deceniului al patrulea, societatea românească a trecut, începând cu 1932, de la un antirevizionism organic pasiv la unul activ, în dorința de a sprijini factorii de decizie politică. Drept urmare, la 15 decembrie 1933, se înființa Liga Antirevizionistă Română, la inițiativa lui Stelian Popescu, directorul ziarului "Universul", ce a avut un rol însemnat în dezvoltarea mișcării antirevizioniste pe plan intern și în susținerea cauzei românești pe plan internațional. Pentru amănunte privind mișcarea antirevizionistă din România, în general, și Transilvania, în special, vezi Liviu Lazăr, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică*, Deva, Editura Călăuza, 2003.
12. A.N.R., fond M.P.N. Presa externă, dosar 268, f. 9.
13. Liviu Lazăr, *op. cit.*, p. 264.
14. A.N.R., fond M.P.N. Propaganda, dosar 835, f. 7.
15. Pentru cooperarea româno-cesoslovacă împotriva propagandei revizioniste ungare, vezi Nicolae Dascălu, *Cooperarea româno-cesoslovacă în domeniul propagandei antirevizioniste în perioada interbelică*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol"*, XXIV, 1, 1987, Iași, p. 279-295.
16. A.N.R., fond M.P.N. Propaganda, dosar 835, f. 2-5, 7, 8, 11, 19, 22, 24-28.
17. *Ibidem*, f. 8, 11, 29-31.
18. Robert William Seton-Watson, *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers*, London, 1934, p. 7-8; vezi și A.N.R., fond M.P.N. Studii și documentare, dosar 49/1933, f. 2-49 și fond M.P.N. Propaganda, dosar 835, p. 42-49.
19. Caius Barboși, *M. Seton-Watson et le révisionisme hongrois*, în *Revue de Transylvanie*, I, 1934, nr. 2, p. 107.
20. "Universul", 29-31 martie și 6 sept. 1934
21. Robert William Seton-Watson, *op. cit.*, p. 45-46.
22. A.N.R., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 55, f. 56-57.
23. *Ibidem*, fond M.P.N. Propaganda, dosar 835, f. 32, 33, 35-40, 50, 51.
24. *Ibidem*, f. 65, 66, 69-75; Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), fond 71 Anglia, f. 113, 150, 153, 159, 199.
25. A.N.R., fond M.P.N. Propaganda, dos. 835, f. 52, 53, 60-63; Robert William Seton-Watson, *Danubian clues to*

European peace, London, 1935.

26. *Revue de Transylvanie*, tome II, no. 2, decembrie 1935, p. 218-219.

27. A.N.R., fond M.P.N. Propaganda, dosar 835, f. 9-10; AMAE, fond 71, Anglia, vol. III, f. 79-80.

28. A.N.R., fond Liga Antirevizionistă Română, dosar 101/1935, f. 3.

29. "Curentul", 13 iunie 1937, p. 1.

30. A.N.R., fond M.P.N., Studii și documentare, dosar 37, f. 72-74, 79.

31. Arhivele Ministerului Apărării Naționale (Arh. M.Ap.N.), fond 5417, dosar f.n., 1940, poziția 973, f. 1106-1107.

32. Robert William Seton-Watson, *Transilvania, o problemă fundamentală*, Oxford, 1943, p. 19; vezi și N. Popescu-Optași, *Istoria Transilvaniei în preocupările științifice ale lui R.W. Seton-Watson*, în *Revista de Istorie*, XXXIII, 1980, p. 169-176.

33. De exemplu, între 4 și 11 februarie au fost planificate asemenea conferințe, în cadrul cărora Seton-Watson urma a vorbi despre ultimatumul de la 6 februarie 1918, care a dus la Pacea de la Buftea-București și să compare situația de atunci cu cea în care se afla România în acel moment, sau despre jafurile și dezordinile germane din România de la sfârșitul primului război mondial. A.N.R., fond Microfilme Anglia, rola 403, c. 417. Pentru amănunte, vezi Mihai Retegan, *Războiul undelor. Aspecte ale radiopropagandei britanice în România (1944)*, în *Revista Arhivelor*, an LXIII – vol. XLVIII, nr. 2/1986, p. 168-180.

34. Hugh și Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*, Methuen-London, 1981, z p. 432-433.

Bibliography:

Arhivele Naționale ale României, fond Direcția Generală a Poliției / National Archives of Romania, fund General Directorate of Police.

Arhivele Naționale ale României, fond Liga Antirevizionistă Română / National Archives of Romania, fund Romanian Antirevisionist Liga.

Arhivele Naționale ale României, fond Microfilme Anglia, rola 403 / National Archives of Romania, fund England Microfilm, roll 403.

Arhivele Naționale ale României, fond Ministerul Propagandei Naționale / National Archives of Romania, fund Ministry of National Propaganda:

Presă externă / Foreign Press,

Propaganda / Propaganda,

Studii și documentare / Studies and Documentation.

România. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71 Anglia / Romania, Archives of the Ministry of

Foreign Affairs, fund 71 England.

România. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond 5417 / Romania, Archives of the Ministry of National Defence, fund 5417.

Bardoși, Caius, M. *Seton-Watson et le révisionnisme hongrois*, în *Revue de Transylvanie*, I, 1934, nr. 2 / M. *Seton-Watson and the Hungarian Revisionism*, in *Revue de Transylvanie*, I, 1934, nr. 2.

Dascălu, Nicolae, *Cooperarea româno-cehoslovacă în domeniul propagandei antirevizioniste în perioada interbelică / Romanian-Czechoslovak cooperation in anti-revisionist propaganda in the interwar period*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol" / Yearbook of the Institute of History and Archaeology "A.D. Xenopol"*, XXIV, 1, 1987, Iași, p. 279-295.

Giurescu, Dinu C., *Le Pacte à quatre*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII (1969), p. 77-102.

Lazăr, Liviu, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică / Anti-revisionist movement in Transylvania during the interwar period*, Deva, Editura Căluza, 2003.

Pașcalău, Gheorghe, *Relații politice româno-engleze (1929-1933) / Romanian-British political relations (1929-1933)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

Idem, *România și Marea Britanie. Relații politico-diplomatice 1933-1939 / Romania and the Great Britain. Political and Diplomatic Relations 1933-1939*, București, Editura Albatros, 2001.

Popescu-Optași, N., *Istoria Transilvaniei în preocupările științifice ale lui R.W. Seton-Watson / Transylvania's History in scientific concerns of R.W. Seton-Watson*, în *Revista de Istorie / Review of History*, XXXIII, 1980, p. 171-176.

Retegan, Mihai, *Războiul undelor. Aspecte ale radiopropagandei britanice în România (1944) / War waves. Aspects of British Radiopropaganda in Romania*, în *Revista Arhivelor / Archive's Review*, an LXIII, vol. XLVIII, nr. 2/1986, p. 168-180.

Seton-Watson, Hugh și Christopher, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*, Methuen-London, 1981.

Seton-Watson, Robert William, *Danubian clues to European peace*, London, 1935.

Idem, *Transilvania, o problemă fundamentală / Transylvania, a key problem*, Oxford, 1943.

"Adevărul", 1933.

"Cuvântul", 1933, 1937.

"Dimineața", 1933.

"Facla", 1933.

"Ordinea", 26 octombrie 1933.

Revue de Transylvanie, tome II, no. 2, decembrie 1935.

"Universul", 1933-1934.

"Viitorul", 1933.